

свідчить про формування нової культури споживання, в якій морально-етичні орієнтири стають не менш важливими за ціну та якість товару [2].

У теоретичному аспекті дослідження підкреслює важливість поєднання класичних підходів до аналізу корисності (кардиналістського й ординалістського) із сучасними інтерпретаціями, що враховують поведінку в умовах ризику та невизначеності. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми прийняття рішень споживачами в кризових умовах та створити основу для розробки адаптивних стратегій маркетингової комунікації й ціноутворення [2].

Таким чином, дослідження не лише підтверджує тенденції раціоналізації споживання в Україні, але й засвідчує зміщення акцентів у мотиваційній структурі споживачів, де дедалі більшу роль відіграють соціальні, психологічні та ціннісні детермінанти. Це вимагає від суб'єктів ринку гнучкості, етичної позиції та глибшого розуміння потреб українського споживача в умовах системної нестабільності [2].

Список використаних джерел

1. Решетнікова І. Л., Сагайдак М. П. Вплив економічної кризи на поведінку вітчизняних споживачів і сприйняття інновацій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. №4, С. 191–203.
2. Дунська А. Р., Жалдак Г. П., Маринченко О. В. Поведінка споживача в умовах кризи та невизначеності: мікроекономічний аналіз. *Проблеми економіки*. 2024, № 1 (59), С. 44–51.

Дорошенко А. П.,

канд. екон. наук, доцент, професор кафедри
фінансів, банківської справи і страхування

Корнієнко Е. В.,

аспірант

Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ

Сучасні підприємства функціонують у складних соціально-економічних умовах, зумовлених війною, порушенням логістичних зв'язків, інфляційними процесами та зниженням платоспроможного попиту. У воєнний час ризику втрати фінансової стійкості та загроза банкрутства посилились, що потребує своєчасної діагностики причин кризи й розробки ефективних механізмів антикризового управління. Дослідження цього напряму набуває особливої ваги для забезпечення економічної життєздатності підприємств.

Економічна криза на підприємстві зазвичай є результатом дії комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, що у поєднанні призводять до порушення фінансової рівноваги, втрати конкурентних позицій і ризику банкрутства. В умовах сучасної України провідну роль серед дестабілізуючих факторів відіграє воєнний стан, який сформував нову реальність ведення господарської діяльності [1-5]. Отже, розглянемо основні з них:

1. Деструктивний вплив воєнного стану. Воєнні дії спричинили порушення ланцюгів постачання, втрату доступу до ринків, фізичне знищення активів і виробничих потужностей. Підприємства в зоні бойових дій або на окупованих територіях змушені були тимчасово призупинити діяльність, релокувати ресурси або шукати альтернативні джерела забезпечення. Воєнний ризик також ускладнює залучення інвестицій, доступ до кредитування та змушує компанії витратити додаткові кошти на заходи безпеки.

2. Зниження доходів і скорочення обсягів реалізації. Унаслідок зниження купівельної спроможності населення, обмеженого попиту, скорочення ділової активності відбувається падіння обсягів продажів, що прямо впливає на прибутковість підприємств. Часто доводиться знижувати ціни для збереження ринкової частки, що веде до зменшення валового доходу.

3. Зростання дебіторської заборгованості. У період нестабільності контрагенти дедалі частіше не виконують зобов'язання у встановлені строки. Це зумовлює дефіцит обігових коштів, посилює залежність від зовнішнього фінансування, провокує касові розриви. Хронічна неплатоспроможність клієнтів знижує ліквідність і унеможливорює виконання поточних зобов'язань [1-5].

4. Розрив договірних зобов'язань і втрата партнерів. Порушення логістики, банкрутство контрагентів, заборона зовнішньоекономічних операцій або мобілізаційні заходи спричиняють розірвання контрактів. Це веде до зупинки виробництва, збитків через невиконані зобов'язання, втрати клієнтів і постачальників. У таких умовах підприємства мають обмежені можливості для довгострокового планування.

5. Зростання витрат і девальваційний тиск. Коливання валютного курсу, зростання вартості енергоносіїв, логістичних послуг та імпортованих складових продукції підвищують собівартість. Підприємства втрачають цінову конкурентоспроможність, особливо на експортних ринках. Інфляційний тиск додатково ускладнює фінансове планування та бюджетування.

6. Недостатня адаптивність систем управління. Внутрішні управлінські помилки, повільна реакція на зміну середовища, відсутність антикризової стратегії чи сценарного планування поглиблюють негативний ефект. Криза

часто загострює вже наявні проблеми, такі як неефективна структура витрат, залежність від одного ринку чи контрагента, відсутність цифрових рішень для гнучкого управління [1-5].

Передумови економічної кризи на підприємстві зумовлюють широкий спектр негативних наслідків, що проявляються як на фінансовому, так і на організаційному рівнях. Для системного розуміння масштабів впливу кризи доцільно виокремити основні наслідки, що виникають у процесі її розгортання.

Таблиця 1 - Основні наслідки економічної кризи на підприємстві

Наслідок	Суть і вплив на діяльність підприємства
1. Втрата ліквідності	Підприємство втрачає здатність своєчасно виконувати короткострокові зобов'язання. Зростає потреба в зовнішньому фінансуванні або відстроченні платежів. Це поглиблює фінансову нестабільність.
2. Падіння рентабельності	Через зростання витрат і зниження доходів зменшується прибутковість. Підприємство втрачає можливість самофінансування, зростає залежність від зовнішніх ресурсів.
3. Скорочення обсягів виробництва	Зниження попиту, порушення постачання сировини, нестача обігових коштів змушують підприємства зупиняти або скорочувати виробничі потужності. Це веде до втрати ринку, працівників, технологічної деградації.
4. Посилення зовнішніх фінансових загроз	Погіршення кредитного рейтингу, відмова інвесторів або банків у фінансуванні, підвищення вартості запозичень, втручання податкових та фіскальних органів. Підприємство стає більш уразливим до зовнішніх шоків.
5. Зниження довіри з боку контрагентів і партнерів	Кредитори вимагають авансових платежів або розривають контракти, постачальники підвищують ціни чи змінюють умови, клієнти переходять до конкурентів. Це веде до втрати позицій на ринку.
6. Соціальні наслідки	Скорочення персоналу, затримки заробітної плати, зниження мотивації працівників. Це поглиблює внутрішню кризу і викликає соціальне напруження.

Джерело: узагальнено на підставі [1-5]

Систематизовані наслідки свідчать про багатовекторний характер впливу економічної кризи на діяльність підприємства. Втрата ліквідності, зниження рентабельності, скорочення виробництва та зростання зовнішніх фінансових загроз посилюють взаємозалежність внутрішніх і зовнішніх ризиків, що потребує комплексного антикризового управління та фінансової стабілізації.

Для забезпечення обґрунтованості висновків і розробки ефективних механізмів антикризового реагування було проведено всебічне дослідження із використанням сучасних аналітичних підходів.

До шляхів подолання економічної кризи на підприємстві можна віднести:

- реструктуризація зобов'язань і переговори з кредиторами: у нинішніх

умовах підприємствам доцільно ініціювати переговори з банками, постачальниками та партнерами щодо відстрочення платежів, зміни графіків погашення боргів або перегляду умов контрактів. В окремих випадках можливе залучення програм державної підтримки МСП, воєнно-пільгових умов або участь у релокаційних ініціативах;

- оптимізація витрат і перехід на адаптивне бюджетування: рекомендується переглянути структуру постійних витрат, скоротити непродуктивні статті, впровадити контроль за щоденними операційними витратами. В умовах невизначеності ефективним буде застосування адаптивного бюджетування - з гнучким плануванням залежно від сценаріїв (кращий, базовий, критичний);

- цифровізація облікових і управлінських процесів: використання хмарних сервісів (наприклад, електронного кабінету платника податків, онлайн-обліку через М.Е.Дос, Тахер, BAS) дозволяє підвищити контроль за фінансами, зменшити витрати на документообіг і уникнути штрафів через автоматичні нагадування та валідацію звітності. Також це підвищує прозорість і довіру з боку партнерів.

Список використаних джерел

1. Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник С. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*, 2025. № 7. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>

2. Товажнянський В. Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / Товажнянський В. Л.-Х.: Віровець А. П. : Апостроф, 2012.- 703 с.

3. Перерва П. Г., Лега О. В., Яловега Л. В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник Полтавського державного аграрного університету (Серія «Економіка, управління та фінанси»)*. 2024. Випуск 1. С. 58-62. URL: <https://journals.pdau.poltava.ua/index.php/econom/article/view/29/21>

4. Дорошенко А.П. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті діагностики загального фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. 2010. № 3. С. 34–42.

5. Пешков А., Лега О. Аналіз фінансової стійкості вітчизняних підприємств в умовах невизначеності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 151-158. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-27>